

CUPRINS

<i>Dosar de receptare</i>	4
I. Creativitatea în sfera comunicării orale și scrise – exerciții creative pentru:	6
1. Vocabular și fonetică	6
2. Morfologie	12
3. Sintaxă	17
II. Textul literar: compoziția – exerciții creative pentru:	21
1. Compunerea după ilustrații/benzi desenate/filme/desene animate	22
2. Compunerea cu temă/cerință dată	26
3. Redactarea după un plan de idei sau după un șir de întrebări	29
4. Redactarea pe baza unor expresii/cuvinte de sprijin	32
5. Compunerea cu început sau cu sfârșit dat	34
6. Compoziția narativă în care se introduce dialogul	36
7. Descrierea și compunerea – caracterizare de personaj	39
8. Compoziția liberă	44
9. Textul în versuri – exerciții de compoziție	47
III. Textul nonliterar – exerciții creative pentru:	50
1. Compunerea-corespondență (bilet, invitație, scrisoare, carte poștală, e-mail)	50
2. Textul nonliterar utilitar-publicistic (afiș, fluturaș, instrucțiuni, organizatori grafici, hartă, plan)	57
IV. Să fim creativi!	64
1. Genul „de frontieră“ (proverb, ghicitoare, glumă, anecdotă, frământare de limbă)	64
2. Exerciții și jocuri de imaginație și perspicacitate	68
3. În lumea poveștilor	77
V. Metode, tehnici și strategii de creație	83
1. Metode tradiționale	84
2. Metode moderne de grup/echipă/pereche	91
VI. Evaluarea în parametrii creativității literare	99
1. Evaluarea compunerilor	99
2. Instrumente alternative de evaluare	101
VII. Exemple de bună practică în proiectarea la <i>Limba și literatura română</i>	105
1. Proiecte de lecție	105
2. Exemple de teme tratate interdisciplinar	129
VIII. Jocurile fanteziei – produsele curriculare ale unui eventual CDȘ	131
Bibliografie	139

2. MORFOLOGIE

În clasele III-IV, competența de comunicare aferentă sectorului de morfologie vizează intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume, verb și a categoriilor de gen, număr, persoană și timp. Sistemul concentric servește mai ales caracterului abstract al noțiunilor gramaticale, folosind calea deductivă în dobândirea teoretică și practică a cunoștințelor de morfologie. Pentru eliminarea teoretizării excesive, se recomandă ca materialul de limbă de la care se pornește învățarea să fie textul (nu obiecte sau imagini, pentru că elevul trebuie, în ciclul de dezvoltare, să se desprindă de concret), definițiile să fie realizate împreună cu elevii, cadrul didactic să conducă învățarea prin realizarea de conexiuni logice și, mai ales, să aleagă exercițiile în defavoarea memorării sau a întrebărilor care urmăresc teoretizarea elementelor de morfologie.

Vă propunem în cele ce urmează diverse tipuri de exerciții, în mare parte creative, care pot face din învățarea claselor morfologice un demers mai atractiv, mai trainic și mai temeinic, completând eficient exercițiile de analiză gramaticală.

Joc. Cum se scrie? Elevii așezați pe un rând primesc ortograme scrise cu cratimă, cu care trebuie să alcătuiască propoziții corecte, explicând rolul cratimei în rostirea într-o silabă a două părți de vorbire diferite. Elevii așezați pe rândul paralel vor alcătui propoziții cu respectivele ortograme scrise fără cratimă.

Joc. Cadrul didactic pregătește o enumerare de părți de vorbire amestecate. Se stabilește împreună cu elevii un cod pentru fiecare parte de vorbire (de exemplu, pentru substantiv se bate din palme, pentru adjectiv se ridică mâinile, pentru pronume se pocnește din degete, pentru verb se ridică în picioare). Cadrul didactic citește fiecare cuvânt, iar elevii îl încadrează gestual în clasele morfologice potrivite.

Exerciții de dictare selectivă. Cadrul didactic citește un text în întregime, apoi enunț cu enunț, cerându-le elevilor să asculte cu atenție și să noteze pe caiet numai partea de vorbire solicitată sau în echipe, părți de vorbire diferite.

Treceți de la singular la plural toate verbele din textul următor, făcând și modificările necesare în enunț: „În spatele căsuței, bunicul are o frumoasă grădină în care crește zarzavaturi, pe care le culege și le consumă proaspete. Dincolo de acest petic de legume, se întinde o poiană.“

Completați în text cuvinte de legătură (prepoziții) potrivite, intuind ce parte de vorbire are nevoie de acestea:

„Doar ... coastă, ... urcuș,
... căsuța lui ... humă
A ieșit un greieruș,
Negru, mic, muiat ... tuș
... -aripi pudrat ... brumă.“

George Topîrceanu, „Balada unui greier mic“

Corectați scrierea cuvintelor de legătură (prepozițiilor) din enunțurile următoare:

- Din spre ocean se aud pescărușii.
- Am găsit ochelarii bunicii supt masă.
- M-am ascuns dupe copac casă nu fiu găsită.
- Cartea după birou este citită în întregime.
- De cât să mă prindă ploaia, mai bine stau în casă.

- Introduceți, în enunțul următor, câte un adjectiv pe lângă fiecare substantiv:
„Într-o zi, bunica a pus o farfurie cu friptură pe masă.“
- Construiți o propoziție în care adjectivul la numărul plural să se scrie cu „ii“. Rescrieți propoziția astfel încât adjectivul ales să se scrie cu „iii“.
- Găsiți adjective care să personifice următoarele substantive: „minge“, „casă“, „toamnă“, „vară“.
- Compunere gramaticală:
- a) Redactați un scurt text despre o călătorie în spațiu în care să folosiți numai verbe care arată mișcarea.
- b) Alcătuiți o compunere cu titlul „M-am întâlnit cu o prințesă adevărată“, în care să folosiți numai verbe la timpul trecut.
- c) Din următorul șir de cuvinte: „poiană“, „roșiatică“, „aleargă“, „zâmbeste“, „tâmplărie“, „iscusită“, „ajutor“, „lup“, „mobilă“, „strigă“, alegeți doar substantivele și alcătuiți un scurt text.
- Treceți substantivele de la numărul singular la numărul plural („casă“, „frate“, „ciocolată“, „chibrit“) și de la numărul plural la numărul singular („podoabe“, „fânețe“, „coli“, „brazi“).
- Alcătuiți enunțuri cu adjectivele descoperite în textul următor:
- „Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
 Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
 Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
 Când coboară-n ropot dulce din tâpșanul prăvălatic,
 Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
 În cuiabar rotind de ape, peste care luna zace.“*
- Mihai Eminescu, „Călin (file din poveste)“
- Realizați acordul adjectivelor cu substantivele, apoi extrageți cuvintele care indică cereale:
„În zilele de vară, lanurile (aurie) de grâu se îndoie sub razele de soare, porumbul își fâlfâie frunzele (metalici) ca o pădure de săbii (sclipitoare), rapița (galben) își împrăștie aroma (ador-mitor).“
- Găsiți adjective cu rol artistic pentru fiecare din următoarele substantive: „carte“, „plimbare“, „strugure“, „rădăcină“, „floare“.
- Construiți propoziții în care adjectivul să se afle înaintea substantivului.
- Transformați substantivele în adjective: „floare“, „soare“, „subțirime“, „mândrețe“.
- Cum e corect?** Încercuiți varianta corectă în timp ce pronunțați:
 șase/ șease/ șese
 diseară/ deseară/ di seară
 eram/ ieram/ ieream
 marou/ maron/ maro
- Înlocuiți substantivele cu pronumele personale potrivite:
 Profesorul ne explică lecția. Niște colegi se joacă.
 Colega mea de bancă este foarte atentă. Mirela și Dorina sar coarda.

- Completați spațiile cu pronumele personale potrivite:
„... te rog să-mi dai cartea. Aceasta e cartea pe care ... ți-am împrumutat-o. ... mi-a fost dăruită de unchiul meu la ultima ... vizită.“
- **Omonime gramaticale.** Alcătuiți propoziții în care următoarele cuvinte să fie atât pronume, cât și alte părți de vorbire: „voi“, „nouă“, „mine“.
- Corectați următoarele forme și apoi alcătuiți propoziții cu ele:
 sămi citească
 nul aștepta
 săl ascuți
 săți amintești
 văzândo
 zărindulise
 rugamăvei
- Încadrați verbele într-un pătrat verde, substantivele într-un dreptunghi roșu, adjectivele într-un triunghi albastru:
A fost odată un negustor bogat, care avea trei fete. Într-un rând s-a pregătit să plece după marfă și a întrebat pe fete ce vor să le aducă.
- Înlocuiți grupurile de cuvinte cu verbe:
 a băga de seamă
 a da năvală
 a trage chiulul
 a o rupe la fugă
 a pune la cale
 a se da de-a rostogolul
 a se da de gol
- Treceți (conjugăți) verbul „a aduna“ la timpul prezent, la toate persoanele, singular și plural.
- Realizați acordul la timpul viitor.
eu (a povesti)	noi (a hotări)
tu (a merge)	ei (a ști)
el (a mânca)	ele (a scrie)
ea (a voi)	voi (a fi)
- Schimbați numărul tuturor părților de vorbire învățate:
„Profesorii noștri ne explică lecțiile. Noi ascultăm cu atenție și notăm pe caiete ce ne spun. În clasa noastră toți copiii scriu frumos. Toate caietele sunt îngrijite.“
- Selectați prin încercuire forma corectă a verbelor:
*O mulțime de oameni veneau/venea la fabrică.
 O grămadă de elevi erau/era în sală.
 Alergau/alerga o mulțime de sportivi.*

- Puneți la timpul trecut toate verbele din textul următor:

*„Ochii tăi mă urmăresc din noapte...
Mamă dragă, unde ești acum?
Stelele cad, ca rodiile coapte,
Risipite-n negură și fum.“*

(Ion Brad, „Ochii mamei“)

- Descrieți primăvara folosind cât mai multe adjective (cel puțin douăzeci).
- Realizați programul zilei voastre de mâine, folosind numai verbe la timpul viitor.
- Ordonăți crescător cuvintele din șirul de mai jos:

silitor, mai puțin silitor, tot atât de silitor, mai silitor, cel mai puțin silitor, cel mai silitor, foarte silitor, foarte puțin silitor, extrem de silitor.

- Redactați un text în care să comparați orașul în care locuiți cu satul în care mergeți la bunici. Utilizați adjective la grade diferite de comparație.

- **Jocul „Pronumele care gândesc pozitiv“.** Pe jetoane se scriu pronumele personale (*eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele*). Elevii, așezați în cerc, iau pe rând câte un jeton din mijloc și alcătuiesc propoziții cu pronumele indicat, având grijă să conțină și o caracteristică pozitivă despre cel la care se referă.

- **Jocul „Verbele poznașe“.** Este nevoie de imagini-tablou cu anotimpuri și acțiuni desfășurate în diferite medii. Jocul se desfășoară frontal. Un elev alcătuiește o propoziție cu verbul la timpul prezent despre unul dintre tablouri, apoi întreabă un alt elev „Tu când ai făcut ... (acțiunea reprezentată în imagine)?“ Elevul respectiv răspunde folosind un verb la timpul trecut, apoi adresează unui alt elev întrebarea „Tu când vei face... (acțiunea reprezentată în imagine)?“. Al treilea elev răspunde în propoziție folosind un verb la timp viitor. Jocul se continuă cu altă imagine și alți elevi.

- **Jocul „Și verbele au emoții!“.** Elevii sunt așezați în cerc. Unul dintre elevi vine în față și mimează o emoție, un sentiment. Desemnează un alt elev care să alcătuiască o propoziție, folosind verbul la persoana a III-a, numărul singular, spunând: „El/ea este ... și ... “

- **Jocul „Răspunde corect și repede!“.** Elevii sunt așezați în cerc, pasându-și mingea cum doresc și, în același timp, enunțând o cerință ce ține de recapitularea părților de vorbire. Cel care enunță cerința o aruncă celui care va răspunde, iar acesta o trimite altui elev care va enunța altă cerință.

Exemple de cerințe:

- verbul „a scrie“ la persoana a II-a, număr plural;
- adjectiv care denumește o culoare;
- substantiv de genul masculin, numărul singular;
- pronume personal care poate înlocui substantivul „pădure“ etc.

- **Jocul „Ce se potrivește!“.** Jocul se desfășoară pe șiruri. Primul elev al fiecărui șir primește un substantiv, căruia fiecare elev din șir trebuie să-i găsească câte un adjectiv potrivit. Jocul este mai interesant și mai dificil dacă se lansează substantive abstracte, mai neobișnuite.

Jocul „De-a cuvintele“. Jocul se desfășoară în echipe-pereche. Numărul de echipe trebuie să fie unul par. O echipă trebuie să scrie pe o foaie, într-un minut, un substantiv, un adjectiv, un pronume și un verb. Echipa-pereche trebuie să alcătuiască, tot într-un minut, o propoziție cât mai frumoasă folosind părțile de vorbire scrise de prima echipă.

☉ Căutați adjective și substantive în careul de mai jos:

C	R	E	I	O	N	H	A	E	B	C	D
L	E	F	G	H	S	A	I	L	J	K	L
A	M	O	C	N	T	R	O	E	P	B	R
S	G	R	U	Ș	E	N	T	V	Ț	A	U
A	Â	D	T	V	J	I	X	Z	A	N	B
C	N	O	I	D	A	C	O	R	E	C	T
E	D	N	O	F	R	G	H	I	J	A	L
L	Ă	A	S	C	U	L	T	Ă	T	O	R
M	C	T	N	O	P	R	S	Ș	T	E	U
R	E	S	P	E	C	T	U	O	S	J	K
X	L	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I

- Adjective:
- Substantive:
- Formați perechi potrivite între substantivele și adjectivele găsite.

☉ Extrageți verbele din grila de mai jos, apoi transformați-le în substantive și adjective:

A	R	E	C	J	C	A	U	T	Ă
D	U	R	Â	U	U	B	N	O	C
E	L	Â	N	C	L	F	E	A	G
A	A	D	T	A	E	H	Ș	R	I
L	S	E	Ă	A	G	J	T	C	K
B	A	D	U	C	E	L	E	E	M

9. TEXTUL ÎN VERSURI - EXERCIȚII DE COMPOZIȚIE

Valoarea unui text liric depinde de capacitatea artistului de a reflecta, prin prisma conștiinței sale creatoare, natura și societatea în imagini semnificative. Înțelegerea acestui tip de text presupune descifrarea și elucidarea imaginilor de către o subiectivitate receptoare. Textele lirice care se adresează elevilor de clasele III-IV, prin reacțiile afective pe care le declanșează, potențează viața spirituală a copiilor, trezindu-le sentimente de înfiorare și bucurie, de teamă și tristețe, de melancolie și entuziasm, de durere și admirație, determinându-i pe aceștia să ia poziție în fața categoriilor estetice: frumosul, sublimul, comicul, tragicul, grațiosul, agreabilul și pateticul.

În școală, unul dintre scopurile textului liric este de a tinde către un vocabular și un stil care să pună în valoare tot ceea ce înseamnă estetic, sugerând realitatea prin imagini artistice. Imaginea artistică este o modalitate specifică de potențare a operei literare, o creație a fanteziei scriitorului, adică expresia subiectivă a modului în care poetul vede realitatea. Imaginile artistice pot fi vizuale sau cromatice, auditive sau sonore, olfactive, dinamice. Dincolo de receptarea textului liric, elevii simt și participă în momentul în care ei înșiși creează poezii. Așadar vă sugerăm câteva exemple de scriere lirică creativă, în acord cu directiva Programei școlare referitoare la studiul unor texte lirice scurte, adecvate vârstei copiilor și la competența scrierii imaginative:

○ Găsiți rime cât mai neobișnuite pentru următoarele cuvinte: „masă“, „libelulă“, „zboară“, „adie“. Folosiți perechile de rime în compunerea a două strofe (catrene), alegând și un titlu poeziei compuse.

○ Compuneți o problemă în versuri, folosind rimele „lei-ardei“, „chibrit-cheltuit“. Rezolvați problema compusă de voi.

○ Subliniați expresiile artistice din strofele următoare, apoi folosiți-le pentru a compune o poezie cu titlul „Primăvara“:

„În zarea cea de veci albastră
Nu v-a prins dragostea sihastră
De ce-ați lăsat? Nu v-a fost dor
De țara voastră?
N-ați plâns văzând cum trece-n zbor
Spre miazănoapte nor de nor?
.....

Cu voi vin florile-n câmpie
Și nopțile cu poezie
Și vânturi line, calde ploi
Și veselie.
Voi toate le luați cu voi
Și iar le-aduceți înapoi!“

(George Coșbuc, „Vestitorii primăverii“)

○ Găsiți proverbe care să rimeze, apoi integrați-le în scurte poezii.

Exemple: • „Ai carte, ai parte.“/„Mergi încet c-ajungi departe.“

• „Lauda de sine nu miroase-a bine.“/„Nu râde de alții, uită-te la tine!“

• „Ai orbul găinilor.“/„Toba bate la urechea surzilor.“

• „Ce înghite pământul viață nu mai are.“/„Via se sapă la vale, vinul se bea la răcoare.“

○ Priviți cu atenție următorul desen și compuneți cel puțin o strofă pe baza imaginii. Folosiți două expresii artistice! Colorați imaginea-suport!

- ⦿ **Jocul „Micul poet“.** Completați spațiile punctate din poezia următoare cu ce credeți că se potrivește și este mai poetic:

*Fulgii mari cobor alene
Din văzduhul ...
Și s-așază în troiene
Peste câmpul ...*

*Casele par adormite,
Iar din coșuri iese ...
Și-n coloane răsucite,
Către cer își află ...*

*Printre dealuri se ...
O cărare subțirică
Iar o săniuță mică
Iute, dealul îl ...*

- ⦿ **Crearea unei poezii pe baza metodei cvintetului.** Se alege un cuvânt-temă (de exemplu, „pisica”) și se solicită fiecărui copil scrierea unei poezii ce respectă regulile jocului:

- primul vers este format din cuvântul tematic (un substantiv);
- al doilea vers conține două cuvinte (adjective-însușiri ale cuvântului tematic);
- al treilea vers este format din trei cuvinte (verbe la gerunziu care să arate acțiuni ale cuvântului tematic);
- al patrulea vers este constituit din patru cuvinte ce alcătuiesc o propoziție ce afirmă ceva esențial despre cuvântul tematic;
- ultimul vers este alcătuit dintr-un cuvânt (de regulă un verb care sintetizează ideea poeziei).